

بررسی تأثیر کلاس‌های پیش دبستانی بر رشد خلاقیت

کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر

امیر حسین مهدی‌زاده^۱، سعید مرادی^۲، اعظم سادات باقرپور^۳

چکیده

هدف از پژوهش حاضر «بررسی تأثیر کلاس‌های پیش دبستانی بر رشد خلاقیت کودکان اسلامشهر» می‌باشد. روش این پژوهش از نوع علی-مقایسه‌ای می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق ۷۱۹۲ نفر شامل کلیه دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی اسلامشهر در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ است. از تعداد ۳۸۲ نفر حجم نمونه‌ای است که بر اساس جدول بولا تعیین گردیدند ۵۰ نفر از دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی اسلامشهر (۲۵ نفر شامل گروهی که دوره پیش دبستانی را گذرانده‌اند و ۲۵ نفر شامل گروهی که دوره پیش دبستانی را نگذرانده‌اند) به روش تصادفی ساده انتخاب شده و مورد آزمون قرار گرفتند و روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند؛ برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه تصویری خلاقیت تورنس (فرم B) با ضریب پایایی ۰/۸۰ استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف (K-S) و یومان ویتنی با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری SPSS-22 استفاده شد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد سپری کردن دوره پیش دبستانی بر میزان مؤلفه‌های خلاقیت (بسط، انعطاف، اصالت و سیالی) به طور معناداری اثربخش بوده است. بدین معنا که آموزش دوره پیش دبستان بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان مؤثر می‌باشد و بین نمرات بدست آمده از آزمون دو گروه که دوره‌های پیش دبستانی را طی کرده و آنها که این دوره را طی نکرده‌اند تفاوت معنادار آماری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت، دوره پیش دبستانی، دبستان

پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۲۷

دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۶/۱۴

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر (نویسنده مسئول) amir.hmehdizadeh@yahoo.com

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر

^۳ - کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

مقدمه

کودکان ذخایر انسانی و ارزشمند هر جامعه‌ای هستند که اگر توانایی‌ها و استعداد‌های آن‌ها شکوفا گردد، این ذخایر بالقوه فعلیت می‌یابند. در سال‌های پیش از دبستان که هنوز قالب‌های آموزش رسمی شکل نگرفته، کودک آزادی عمل بیشتری نسبت به سنوات تحصیل دارد و میل به خلاقیت و نوآوری بیشتر است. چنانچه در این سال‌ها به این میل و اشتیاق کودک توجه شود و جریان تعلیم و تربیت را به سمت آموزش پویا سوق دهد، کودکان فعالانه در جریان آموزش شرکت کرده و با مهیا شدن زمینه‌های بروز ایده‌های نو و بدیع توانایی خلاقیت و آفرینندگی را در خویش بارور کرده و در دوران تحصیل این توانایی را به کار می‌گیرند.

«فرهنگ توصیفی انجمن روانشناسی آمریکا (۲۰۰۷) تفکر خلاق را پردازش‌های ذهنی که به اختراع، راه حل یا ترکیبی نو در یک حوزه منجر می‌شود تعریف کرده است. راه حل خلاق، از اشیاء یا اندیشه‌های از قبل موجود استفاده می‌کند، ولی بین این عناصر رابطه‌ای جدید ایجاد می‌کند. یکی از ویژگی‌های اساسی و سازنده انسان، خلاقیت است که در رشد و تکامل فرد و تمدن بشری نقش موثری دارد و زیر بنای اختراع و دستاوردهای علمی و هنری است.» (شهرآرای، سیدان و فرزاد، ۱۳۸۱). «از آنجا که یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد انسان در میان تمامی موجودات زمین برخوردار از نیروی تفکر و مسئولیت ناشی از آن است. بررسی جنبه‌های مختلف فکر، شیوه‌های فعال و خلاق کردن تفکر، تقویت قدرت نقد، درک دقیق و واقع بینانه از موضوعات مهمی است که انسان‌ها برای کشف حقیقت و پیروی از آن باید بیاموزند و بکار گیرند.» (شریعتمداری، ۱۳۸۲)

«افراد خلاق ویژگی‌های خاصی دارند که به شناسایی آنان کمک می‌کند؛ برخی از ویژگی‌های شخصیت خلاق در عملکرد، بدین شرح است: تلاش برای غلبه بر موانع؛ تحمل ابهام؛ مسئولیت پذیری؛ خودپنداره مثبت؛ به تأخیر انداختن قضاوت؛ تمرکز بر هدف به جای پاداش؛ دیدن مشکل در روش‌های جدید؛ فرار از مرزهای تفکر متعارف» (پاین یونگ^۱، ۲۰۰۹). گیلفورد^۲ (به نقل از گنجی، نیوشا و هدایتی، ۱۳۹۱) خلاقیت را ویژگی‌هایی مانند ابتکار (جواب‌های بدیع و نو)، سیالی (مقدار ایده‌ها)، انعطاف پذیری (تنوع جواب‌های فرد) تعریف می‌کند.

¹. Payne Young

². Gilford

تورنس^۱ (۱۹۹۲) در پژوهش‌های خود مؤلفه بسط را به این سه مؤلفه افزوده است. بسط به معنی دقت زیاد در ارائه ایده، پیاده‌سازی، ارزش دادن به آن، ارتباط آن با ایده‌های دیگر برای عرضه یک ایده جدید و قبولاندن آن است. همچنین شامل تعداد اجزایی است که فرد برای یک راه حل خاص ارائه می‌کند. نتایج پژوهش در زمینه خلاقیت نشان داده خلاقیت، کم و بیش در همه افراد وجود دارد و می‌توان آن را با آموزش گسترش داد و شکوفا کرد. (گنجی، نیوشا و هدایتی، ۱۳۹۱). "اگر داشتن خلاقیت برای ادامه زندگی ضروری است، روش‌های آن نیز آموختنی است. پس بهتر است زمینه آن فراهم گردد." (گلی، نصیری و زمانی، ۱۳۹۰) یکی از پرسش‌های اساسی درباره خلاقیت این است که آیا امکان پرورش آن وجود دارد؟ تورنس (به نقل از حسینی، ۱۳۸۸) معتقد است که خلاقیت هر چند بعدی فردی است اما از نظر ماهیت قابل آموزش است.

دبونو^۲ (۱۹۸۶) اظهار می‌دارد که افراد برای اینکه بتوانند خلاق باشند باید روش‌های صحیح تفکر را به آنها آموخت در این صورت همه افراد این قابلیت را به دست خواهند آورد. برای پرورش مهارت‌های خلاقیت لازم است که در زمان مناسب به افراد آموزش داده شود و چه زمانی مناسب تر از دوران کودکی که ذهن در حال شکل گرفتن است و سنگ بنای اولیه تفکر در آن گذاشته می‌شود. ویلیام جیمز^۳ (به نقل از عامری، ۱۳۸۰) دوران کودکی را به عنوان سرآغاز شکل‌گیری تفکر خلاق می‌داند. گاردنر^۴ (به نقل از گنجی، نیوشا و هدایتی، ۱۳۹۱) معتقد است خلاقیت از سنین پایین تر آغاز می‌شود. او کودکان پیش دبستانی را دارای خلاقیت هنری ابزارگرایانه می‌داند. وی مطرح می‌کند که کودکان پیش دبستانی دارای توانایی‌های خلاقانه بسیار زیادی هستند اما با ورود به مدرسه چون وارد مرحله سوادآموزی می‌شوند و برای هماهنگی با دیگران اطاعت را می‌آموزند، خلاقیت هنریشان کاهش می‌یابد. سینگر^۵ (۲۰۰۹) گفته است نوآوری و آفرینندگی، کودکان را نسبت به خلاقیت دیگران حساس می‌کند و زمینه لازم برای رشد خلاقیت آنان را فراهم می‌آورد. همچنین وی اظهار می‌دارد کودکانی که دارای

---

¹. Torance

². Debono

³. William james

⁴. Gardner

⁵. Singer

مهارت‌های بازی‌های وانمودسازی (خلاق) هستند، اعتماد به نفس (خودباوری) بیشتری دارند و وقتی خلاقیت خود را در بازی دنبال می‌کنند با ایجاد تنوع در آن، دیگر نیاز به صرف وقت زیاد برای آنان نیست. با توجه به اینکه خلاقیت را می‌توان آموزش داد این سؤال مطرح است که چه کسانی می‌توانند این مهم را به انجام رسانند؟

پرورش استعدادهای گوناگون دانش آموزان را جامعه به آموزش و پرورش سپرده است. دانش آموزان با دریافت آموزش به سرمایه تبدیل می‌شوند و این سرمایه‌ها در آینده وارد جریان تولید و ارائه خدمات می‌گردند. در کشور ما توجه زیادی هم از طرف دولت و هم از طرف خانواده‌ها به آموزش فرزندان می‌شود اما این توجه بیشتر متوجه جنبه کمی است تا کیفی، دولت سعی در ایجاد فضای آموزشی بیشتر در مدارس و دانشگاه‌ها دارد تا از این راه سطح پوشش نظام آموزشی را ارتقاء دهد و خانواده‌ها نیز تنها به مدارج بالاتر فرزندان خود می‌اندیشند. (خلیلی طاهر، ۱۳۸۹).

نتایج پژوهش‌های اخیر حاکی از آن است که ارائه برنامه‌های پیش دبستانی نه تنها موجب افزایش توانایی‌های ذهنی کودکان می‌گردد، بلکه اثرات دراز مدتی را نیز بر سازگاری آنان با محیط کلاس و پیشرفت تحصیلی در دوران دبستان برجای می‌گذارد. همانطور که می‌دانیم برای ایجاد پیشرفت در امور زندگی باید به دوره‌ی شش ساله اول زندگی توجه خاصی مبذول شود تا زیر بنای محکمی برای مراحل بعدی پی ریزی گردد. دانش آموزان در دوره‌ی پیش دبستانی آماده ورود به دبستان می‌شوند. همچنین آموزش‌هایی می‌بینند که منجر به جدایی آنها از وابستگی خانواده می‌گردد و نیز می‌آموزند که زندگی فقط محصور به خانواده نیست و باید از تجربه‌های دیگران استفاده کنند. (حجازی و سیف، ۱۳۹۲). پیازه روی این موضوع تأکید می‌کند که باید به کودک در دوران پیش دبستانی فرصت کافی برای رشد کاربردهای حسی- حرکتی داده شود. همچنین وی در کنفرانس بین المللی آموزش عمومی در اوایل سال ۱۹۳۹ معطوف به این است که ضروری است برای کودکان پیش از دبستان وسایل مختلف آموزش حسی و حرکتی فراهم شده و یادگیری خواندن و نوشتن به سالهای اول دبستان موكول شود. (تشکری و یوسفی، ۱۳۹۲). بنابراین همانگونه که در آغاز، خاطر نشان شد، اگرچه در برخورد با مسأله‌ی خلاقیت، شاید بتوان به آن از مناظر مختلفی نگریست، اما در نهایت در همه‌ی این مباحث به این نتیجه می‌رسیم که تربیت خلاق کودکان، نوجوانان و جوانان در جریان آموزش، به خلاق بار آمدن این ذخایر انسانی خواهد انجامید و این شخصیت‌های خلاق، به سبب برخورداری از

ویژگی‌های شخصیتی مطلوبی مانند اعتماد به نفس، استقلال اندیشه، نوآوری و مانند آنها در حل بسیاری از معضلات روانی-اجتماعی جامعه‌شان مؤثر واقع خواهند شد و راه تعالی آن را در دست یابی به سوی توسعه‌ی انسانی، هموار خواهند ساخت. بنابراین با توجه به تحقیقات مختلف صورت گرفته در مورد آموزش پیش دبستانی و اهمیت آن در این پژوهش مطرح می‌شود که؛ آیا دانش آموزانی که دوره پیش دبستانی را طی نموده‌اند با دانش آموزانی که این دوره را طی نموده‌اند در میزان خلاقیت تفاوتی دارند؟

فرضیات پژوهش

فرضیه اصلی: دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

فرضیات فرعی:

- ۱- دوره پیش دبستانی بر بعد بسط کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.
- ۲- دوره پیش دبستانی بر بعد انعطاف‌پذیری کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.
- ۳- دوره پیش دبستانی بر بعد اصالت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.
- ۴- دوره پیش دبستانی بر بعد سیالی کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر اهداف کاربردی، از نظر داده‌ها کمی، از نظر ماهیت و مطالعه از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان پایه اول ابتدایی به تعداد ۷۱۹۲ نفر که شامل ۳۵۷۶ نفر پسر و ۳۶۱۶ نفر دختر در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ در شهرستان اسلامشهر می‌باشند. بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و برای تعیین حجم نمونه از طریق جدول اس. اچ. بولا (۱۹۷۰)، ترجمه ایبلی (۱۳۷۵) به دست آمده که این تعداد ۳۸۲ نفر می‌باشد. آزمون خلاقیت تورنس (فرم تصویری (B)(TTCT)^۱) برای سنجش خلاقیت استفاده شد. آزمونی که برای بیان اندیشه‌ها و افکار تازه و جالب در قالب تصاویر، شکل گرفته و شامل سه بازی تصویر سازی، تکمیل تصاویر و خط‌های موازی است که اجرای آن ۳۰ دقیقه به طول می‌انجامد. این آزمون بر این فرض استوار است که توانایی آفرینندگی و خلاقیت چهار عامل جداگانه یعنی سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط می‌باشد. مطالب مربوط به بررسی اعتبار آزمون خلاقیت تورنس

^۱. Torrance Test of Creativity Thinking (Figural Form B)

اعتبار بالای ۹۰٪ را گزارش کرده‌اند. (تورنس، ۱۹۹۰). ضرایب اعتبار برای آزمون تصویری خلاقیت تورنس در پنج مطالعه‌ی انجام شده در دامنه بین ۰/۷۸ تا ۱ بوده است. (تورنس و بال، ۱۹۸۴، به نقل از قدرتی، افروز، شریفی در آمدی و هومن، ۱۳۹۰). مطالعات روایی پیش بین نشان می‌دهد نمرات TTCT همبستگی معناداری با پیشرفت خلاقانه در مطالعات طولی در ۲۲، ۱۲ و ۴۰ سالگی دارد. (تورنس ۲۰۰۲، ۱۹۷۲، ۱۹۸۱). بدون شک یکی از معتبرترین ابزارهای سنجش خلاقیت، آزمون تفکر خلاق تورنس می‌باشد که در این پژوهش از آن استفاده می‌شود. در نمونه ایرانی، پیرخانی (۱۳۷۹)، ضریب پایایی ۰/۸۰ در فاصله‌ی زمانی دو هفته‌ای به شیوه بازآزمایی بر روی چهل و هشت دانش آموز در عناصر سیالی ۰/۷۸ در ابتکار ۰/۷۴، در انعطاف پذیری ۰/۸۱ و در بسط ۰/۹۰ گزارش نمود. همچنین روایی محتوایی پرسشنامه‌ی فوق به تأیید متخصصان روانشناسی و روانسنجی رسیده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف (K-S) و یومانویتتیرای بررسی تأثیر مؤلفه‌های خلاقیت استفاده شده است. داده‌ها توسط نرم‌افزار Spss مورد پردازش قرار گرفته است.

یافته‌ها

بررسی نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌های پژوهش:

جدول ۱. نتایج آزمون K-S

مؤلفه	K-S	Sig	نتیجه آزمون
بسط	.143	.012	توزیع غیرنرمال
انعطاف‌پذیری	.130	.035	توزیع غیرنرمال
اصالت	.345	.000	توزیع غیرنرمال
سیالی	.298	.000	توزیع غیرنرمال
خلاقیت	.191	.000	توزیع غیرنرمال

همانطور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، سطح معنی‌داری‌های به دست آمده در تمام مولفه‌های تحقیق کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که داده‌های پژوهش از ویژگی نرمال بودن تبعیت نمی‌کنند و می‌بایست از آزمون‌های ناپارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده نمود.

فرضیه اول پژوهش: دوره پیش دبستانی بر بعد بسط کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

جدول ۲. آزمون یومان ویتنی برای مقایسه گروه‌ها بر اساس بعد بسط خلاقیت

گروه‌ها	تعداد	میانگین رتبه‌ها	مجموع رتبه‌ها	آماره
پیش دبستانی را گذرانده	25	36.26	906.50	U=43.500 W=368.500 Z=-5.251 Sig=.000
پیش دبستانی را نگذرانده	25	14.74	368.50	

بر اساس داده‌های جدول شماره ۲ مقدار Z محاسبه شده (۵/۲۵۱-) در سطح ۰/۰۵ بزرگ‌تر از مقدار بحرانی Z است. مقایسه میانگین رتبه‌های به دست آمده نیز نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در دوره پیش دبستانی (۳۶/۲۶) بیشتر از میانگین گروهی است که دوره پیش دبستانی را نگذرانده‌اند (۱۴/۷۴). بنابراین فرض پژوهش تأیید شده و می‌توان چنین نتیجه گرفت که دوره پیش دبستانی بر بعد بسط خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. فرضیه دوم پژوهش: دوره پیش دبستانی بر بعد انعطاف‌پذیری کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

جدول ۳. آزمون یومانویتنی برای مقایسه گروه‌ها بر اساس بعد انعطاف‌پذیری خلاقیت

گروه‌ها	تعداد	میانگین رتبه‌ها	مجموع رتبه‌ها	آماره
پیش دبستانی را گذرانده	25	36.04	901.00	U=49 W=374 Z=-5.128 Sig=.000
پیش دبستانی را نگذرانده	25	14.96	374.00	

بر اساس داده‌های جدول شماره ۳ مقدار Z محاسبه شده (۵/۱۲۸-) در سطح ۰/۰۵ بزرگ‌تر از مقدار بحرانی Z است. مقایسه میانگین رتبه‌های به دست آمده نیز نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در دوره پیش دبستانی (۳۶/۰۴) بیشتر از میانگین گروهی است که دوره پیش دبستانی را نگذرانده‌اند (۱۴/۹۶). بنابراین فرض پژوهش تأیید شده و می‌توان چنین نتیجه گرفت که دوره پیش دبستانی بر بعد انعطاف‌پذیری کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. فرضیه سوم پژوهش: دوره پیش دبستانی بر بعد اصالت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

جدول ۴. آزمون یومانویتنی برای مقایسه گروه‌ها بر اساس بعد اصالت خلاقیت

گروه‌ها	تعداد	میانگین رتبه‌ها	مجموع رتبه‌ها	آماره
پیش دبستانی را گذرانده	25	32.40	810.00	U=140 W=465 Z=-3.649 Sig=.000
پیش دبستانی را نگذرانده	25	18.60	465.00	

بر اساس داده‌های جدول شماره ۴ مقدار Z محاسبه شده ($-۳/۶۴۹$) در سطح $۰/۰۵$ بزرگ‌تر از مقدار بحرانی Z است. مقایسه میانگین رتبه‌های به دست آمده نیز نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در دوره پیش دبستانی ($۳۲/۴۰$) بیشتر از میانگین گروهی است که دوره پیش دبستانی را نگذرانده‌اند ($۱۸/۶۰$). بنابراین فرض پژوهش تأیید شده و می‌توان چنین نتیجه گرفت که دوره پیش دبستانی بر بعد اصالت خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. فرضیه چهارم پژوهش: دوره پیش دبستانی بر بعد سیالی کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

جدول ۵. آزمون یومان ویتنی برای مقایسه گروه‌ها بر اساس بعد سیالی خلاقیت

گروه‌ها	تعداد	میانگین رتبه‌ها	مجموع رتبه‌ها	آماره
پیش دبستانی را گذرانده	25	30.96	774.00	U=176 W=501 Z=-2.791 Sig=.005
پیش دبستانی را نگذرانده	25	20.04	501.00	

بر اساس داده‌های جدول شماره ۵ مقدار Z محاسبه شده ($-۲/۷۹۱$) در سطح $۰/۰۵$ بزرگ‌تر از مقدار بحرانی Z است. مقایسه میانگین رتبه‌های به دست آمده نیز نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در دوره پیش دبستانی ($۳۰/۹۶$) بیشتر از میانگین گروهی است که دوره پیش دبستانی را نگذرانده‌اند ($۲۰/۰۴$). بنابراین فرض پژوهش تأیید شده و می‌توان چنین نتیجه گرفت که دوره پیش دبستانی بر بعد سیالی خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. فرضیه اصلی پژوهش: دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

جدول ۶. آزمون یومانویتنی برای مقایسه گروه‌ها بر اساس رشد خلاقیت

گروه‌ها	تعداد	میانگین رتبه‌ها	مجموع رتبه‌ها	آماره
پیش دبستانی را گذرانده	25	36.08	902	U=48 W=373 Z=-5.133 Sig=.000
پیش دبستانی را نگذرانده	25	14.92	373	

بر اساس داده‌های جدول شماره ۶ مقدار Z محاسبه شده ($-۵/۱۳۳$) در سطح $۰/۰۵$ بزرگ‌تر از مقدار بحرانی Z است. مقایسه میانگین رتبه‌های به دست آمده نیز نشان می‌دهد میانگین به دست آمده در دوره پیش دبستانی ($۳۶/۰۸$) بیشتر از میانگین گروهی است که دوره پیش دبستانی را

نگذرانده‌اند (۱۴/۹۲). بنابراین فرض پژوهش تأیید شده و می‌توان چنین نتیجه گرفت که دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد.

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از فرضیه فرعی اول پژوهش نشان داد که دوره پیش دبستانی بر بعد بسط خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. طبق تعریف، بسط به معنای استعداد فرد در توجه به جزئیات است (آفیدا^۱ و همکاران، ۲۰۱۳). نلر ویزگی بسط را به عنوان ویژگی خلاق شناسایی و تشریح نموده است (فتیحی، ۱۳۷۴) گیلفورد نیز، یکی از ابعاد مهم خلاقیت را مؤلفه بسط برشمرده است (امینیان و مظاهری، ۱۳۹۵). محققان عنوان می‌دارند که عنصر بسط به عنوان یکی از عناصر خلاقیت، در بین دختران و پسران متفاوت است (سلطانی امرآبادی، ۱۳۸۱). همچنین عنوان شده است که برای تربیت کودکان خلاق باید به علایق و انگیزه‌های آنان توجه داشت (ایوبی و همکاران، ۲۰۱۰؛ چارسکائی و رسلر، ۲۰۱۱) چرا که این امر در پیدایش قدرت بسط (توجه به جزئیات) می‌توان تأثیر بسیاری داشته باشد. طبق گفته مللو (۱۹۹۶) پیش گرفتن برنامه‌های آموزشی خلاق نیز در بروز خلاقیت در کودکان تأثیر دارد. بنابراین، توجه به پرورش و رشد همه جانبه کودک از لحاظ جسمانی، شناختی و عاطفی در دوره پیش از دبستان بسیار مهم است. چرا که بر اساس آنها، می‌توان روش‌های تربیتی و محتوای درسی را مشخص نمود (پارسا، ۱۳۷۱).

طبق نتایج به دست آمده از بررسی فرضیه اول پژوهش، دوره پیش دبستانی بر بعد بسط خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. که نتیجه به دست آمده با نتایج پژوهش رکنی، زاده محمدی و نوابی‌نژاد (۱۳۹۴) که در بررسی اثر بخشی نقاشی درمانی بر خلاقیت و رشد اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ ساله دریافتند که نقاشی درمانی از جمله روش‌های جذاب و مؤثر در افزایش خلاقیت در بعد بسط کودکان ۴-۶ ساله است. ترکاشوندی (۱۳۹۳) که در بررسی تأثیر دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت دانش آموزان پایه اول ابتدایی شهر کنگاور دریافت سپری کردن دوره پیش دبستانی بر میزان مؤلفه بسط خلاقیت به طور معناداری اثربخش بوده است. مورات تکین (۲۰۱۰) که در بررسی تأثیر ورزش و بازی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی نشان

^۱ Afida

داد که دانش آموزان دختر و پسر که ورزش می کردند نسبت به دانش آموزانی که ورزش نمی کردند از خلاقیت بالاتری بودند. بوگنار و ابراکوید (۲۰۰۹) که در بررسی خلاقیت در آموزش بر روی دانش آموزان دوم دبیرستان کرواسی نشان داد تجارب قبلی دانش آموزان بر خلاقیت آن‌ها تأثیر دارد. همخوانی دارد.

نتایج حاصل از فرضیه فرعی دوم پژوهش نشان داد که دوره پیش دبستانی بر بعد انعطاف پذیری خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. انعطاف پذیری به معنای توانایی تفکر به راه‌های مختلف برای حل مساله جدید است (امینیان و مظاهری، ۱۳۹۵). بسیاری از دانشمندان، انعطاف پذیری را یک فاکتور کلیدی در مسیر توسعه و رشد خلاقیت می‌دانند و متقدند قابلیت انعطاف، یکی از ویژگی‌های اساسی کودکان خلاق است (شعاع کاظمی، ۱۳۸۶). تحقیقات گیلفورد، قوای فکری آدمی را نتیجه سه عامل مهم عمل، محتوا و بازدهی می‌داند و برای تفکر واگرا (خلاقیت) ویژگی مهم انعطاف پذیری یا نرمش را لازم می‌شمارد که در مجموع، تفکر استقرایی را شامل می‌شود (شاهمرادی، ۱۳۷۴). نلر نیز ویژگی انعطاف پذیری را به عنوان ویژگی خلاق شناسایی و تشریح نموده است (فتحی، ۱۳۷۴). تحقیقات دانشمندان نشان می‌دهد برای اینکه خلاقیت و هوش کودک قادر به پذیرش عقاید و ایده‌های جدید باشد، باید انعطاف لازم را دارا باشد تا بتواند از پس چالش‌های پیش رو بر آید. انعطاف پذیری در کودکان خود را در سال‌های پیش از مدرسه نشان می‌دهد، زمانیکه کودک متوجه می‌شود که آنچه او درک می‌کند، ممکن است با ادراکات سایر افراد متفاوت باشد. هنگامی که آنها تعامل و ارتباط با دیگران را آغاز می‌کنند، متوجه می‌شوند که احساسات، علایق و هیجانات آنها بادیگران فرق دارد. پذیرش همین واقعیت، اولین سنگ بنای انعطاف پذیری است (کشاورز، ۱۳۹۴). طبق نتایج به دست آمده از بررسی فرضیه دوم پژوهش، دوره پیش دبستانی بر بعد انعطاف پذیری خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. که نتیجه به دست آمده با نتایج رکنی، زاده محمدی و نوابی نژاد (۱۳۹۴) که در بررسی اثر بخشی نقاشی درمانی بر خلاقیت و رشد اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ ساله دریافتند که نقاشی درمانی از جمله روش‌های جذاب و مؤثر در افزایش خلاقیت در بعد انعطاف پذیری کودکان ۴-۶ ساله است. پژوهش ترکاشوندی (۱۳۹۳) که در بررسی تأثیر دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت دانش آموزان پایه اول ابتدایی شهر کنگاور دریافت سپری کردن دوره پیش دبستانی بر میزان مؤلفه انعطاف پذیری خلاقیت به طور معناداری

اثربخش بوده است. مورات تکین (۲۰۱۰) که در بررسی تأثیر ورزش و بازی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی نشان داد که دانش آموزان دختر و پسر که ورزش می‌کردند نسبت به دانش آموزانی که ورزش نمی‌کردند از خلاقیت بالاتری بودند. همخوانی دارد.

نتایج حاصل از فرضیه فرعی سوم پژوهش نشان داد که دوره پیش دبستانی بر بعد اصالت خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. اصالت (ابتکار) به معنای توانایی تفکر به شیوه غیر متداول و خلاف عادت رایج و مبتنی به ارائه جوابهای غیر معمول و عجیب و زیرکانه به مسائل است (سیف، ۱۳۹۰). تحقیقات گیلفورد، برای تفکر واگرا (خلاقیت) ویژگی مهم اصالت را لازم می‌شمارد که در مجموع، تفکر استقرایی را شامل می‌شود (شاهمرادی، ۱۳۷۴). تورنس (۱۹۶۱) دانشمند معروف خلاقیت، جهت رشد و پرورش خلاقیت توصیه‌هایی را به والدین و مربیان نموده و معتقد است برای پرورش قدرت اصالت (ابتکار) باید از فرد خواست تفکر عادی و آنچه را که عادت کرده است کنار بگذارد و به تفکر غیر معمولی توجه نماید. او نباید از این که تفکری متفاوت با دیگران دارد اضطراب داشته باشد (رأس، ترجمه دلفروز، ۱۳۷۵). طبق نتایج به دست آمده از بررسی فرضیه سوم پژوهش، دوره پیش دبستانی بر بعد اصالت خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. که نتیجه به دست آمده با نتایج پژوهش رکنی، زاده محمدی و نوایی نژاد (۱۳۹۴) که در بررسی اثر بخشی نقاشی درمانی بر خلاقیت و رشد اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ ساله دریافتند که نقاشی درمانی از جمله روشهای جذاب و مؤثر در افزایش خلاقیت در بعد اصالت کودکان ۴-۶ ساله است. ترکاشوندی (۱۳۹۳) که در بررسی تأثیر دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت دانش آموزان پایه اول ابتدایی شهر کنگاور دریافت سپری کردن دوره پیش دبستانی بر میزان مؤلفه اصالت خلاقیت به طور معناداری اثربخش بوده است. اردگنان، آکایا و سیلی آکایا (۲۰۱۱) که در مقایسه بین دو روش تدریس وان هایل و سنتی در افزایش سطح خلاقیت دانش آموزان بر روی ۵۵ نفر از کودکان ۶ ساله مدارس آنکارا نشان داد که در مؤلفه اصالت تفاوت معناداری بین گروه آزمایش و کنترل وجود دارد. مورات تکین (۲۰۱۰) که در بررسی تأثیر ورزش و بازی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی نشان داد که دانش آموزان دختر و پسر که ورزش می‌کردند نسبت به دانش آموزانی که ورزش نمی‌کردند از خلاقیت بالاتری بودند. کارووسکی و مارس

(۲۰۰۸) که نشان دادند افرادی که در نشست‌های تفریحی شرکت داشتند نسبت به افرادی که شرکت نداشتند تفاوت معناداری را در شاخص سیالی نشان دادند. همخوانی دارد.

نتایج حاصل از فرضیه فرعی چهارم پژوهش نشان داد که دوره پیش دبستانی بر بعد سیالی خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. سیالی (روانی) که توانایی برقراری رابطه معنی دار بین فکر، اندیشه و بیان است و به کمیت پاسخ‌های فرد به یک مساله مرتبط است (امینیان و مظاهری، ۱۳۹۵). تحقیقات گیلفورد، برای تفکر واگرا (خلاقیت) ویژگی مهم سلامت فکر یا سیالی را لازم می‌شمارد (شاهمرادی، ۱۳۷۴). یافته‌های تحقیقاتی نشان داده است بچه‌هایی که در کودکان تحت آموزش قرار می‌گیرند و تجربه‌های علمی به دست آورده‌اند، در کلاس اول سریع‌تر از بچه‌هایی که فاقد این فرصت‌های علمی و آموزشی بوده‌اند، در فراگیری خواندن پیشرفت می‌کنند (تبریزی و وطنخواه، ۱۳۸۷). طبق نتایج به دست آمده از بررسی فرضیه چهارم پژوهش، دوره پیش دبستانی بر بعد سیالی خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. که نتیجه به دست آمده با نتایج پژوهش رکنی، زاده محمدی و نوایی‌نژاد (۱۳۹۴) که در بررسی اثر بخشی نقاشی درمانی بر خلاقیت و رشد اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ ساله دریافتند که نقاشی درمانی از جمله روش‌های جذاب و مؤثر در افزایش خلاقیت در بعد سیالی کودکان ۶-۴ ساله است. ترکاشوندی (۱۳۹۳) که در بررسی تأثیر دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهر کنگاور دریافت سپری کردن دوره پیش دبستانی بر میزان مؤلفه سیالی خلاقیت به طور معناداری اثربخش بوده است. اردگنان، آکایا و سیلی آکایا (۲۰۱۱) که در مقایسه بین دو روش تدریس وان هایل و سنتی در افزایش سطح خلاقیت دانش‌آموزان بر روی ۵۵ نفر از کودکان ۶ ساله مدارس آنکارا نشان داد که در مؤلفه سیالی تفاوت معناداری بین گروه آزمایش و کنترل وجود دارد. مورات تکین (۲۰۱۰) که در بررسی تأثیر ورزش و بازی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی نشان داد که دانش‌آموزان دختر و پسری که ورزش می‌کردند نسبت به دانش‌آموزانی که ورزش نمی‌کردند از خلاقیت بالاتری بودند. کارووسکی و مارس (۲۰۰۸) که نشان دادند افرادی که در نشست‌های تفریحی شرکت داشتند نسبت به افرادی که شرکت نداشتند تفاوت معناداری را در شاخص سیالی نشان دادند. همخوانی دارد.

نتایج حاصل از فرضیه اصلی پژوهش نشان داد که دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. خلاقیت به معنی توانایی ترکیب ایده‌ها در یک روش منحصر به فرد با ایجاد پیوستگی بین ایده‌ها است (رایبزنز، ۱۹۹۱). به عبارتی دیگر، خلاقیت به عنوان یک فرآیند می‌تواند به طور پیوسته با یافتن، حل کردن مسائل و انجام راه‌های جدید همراه باشد. همچنین یک فرآیند تکراری است که با تفکر و عمل درگیر است و به دنبال دریافت بازخورد می‌باشد، آزمایش می‌کند و روش‌های جدیدی را برای انجام کارها مطرح می‌کند، به جای اینکه بر عادت یا رفتارهای خودکار و تکراری تکیه کند (شالی و ژو، ۲۰۰۸). موقعیت و شرایط محیط آموزشی، از جمله عواملی است که با خلاقیت کودکان ارتباط مستقیم دارد. تأثیر محیط آموزشی بر خلاقیت از جنبه‌های متفاوتی مانند شرایط فیزیکی، روابط عاطفی بین افراد، زمینه‌های علمی و یادگیری، طرز نشستن، انگیزه کار و... است. نقش مدیر از حیث ایجاد فضای صمیمانه و مملو از امنیت عاطفی و به معنای واقعی علمی، فعال و مناسب برای یادگیری بر پرورش خلاقیت تأثیر زیادی دارد. علاوه بر نقش مهم مدیر، معلم نیز نقش کلیدی ایفا می‌کند. رابطه عاطفی با دانش‌آموزان و رابطه آموزشی و یاددهی معلم دو جنبه مشهود تأثیرگذاری او در فرایند پرورش خلاقیت است (حسینی، ۱۳۷۶). علاوه بر عوامل نام برده شده، آموزش سهم مهمی در رشد خلاقیت کودکان دارد. بطوریکه در این زمینه گاردنر^۲ می‌گوید تصور و تخیلی که در اوایل دوران کودکی شکل می‌گیرد، مبنایی برای خلاقیت در دوران بزرگسالی است (اسلامیه، ۱۳۹۰) که این امر تنها از طریق آموزش میسر می‌شود و در پژوهش حاضر نیز، فرضیه اصلی پژوهش به تأیید رسید و مشخص شد که طبق نتایج به دست آمده از بررسی فرضیه اصلی پژوهش، دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت کودکان آموزش و پرورش اسلامشهر تأثیر دارد. که نتیجه به دست آمده با نتایج پژوهش پاکیزه (۱۳۹۴) که در بررسی تأثیر شیوه آموزشی تلفیقی هنر بر خلاقیت و یادگیری دانش‌آموزان پسر سال اول دبستان^۱ دریافت که آموزش به روش تلفیقی هنر در مقایسه با روش سنتی منجر به افزایش خلاقیت دانش‌آموزان می‌شود. ترکاشوندی (۱۳۹۳) که در بررسی تأثیر دوره پیش دبستانی بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهر کنگاور دریافت که آموزش دوره‌های پیش دبستانی بر رشد

---

^۱ Shalley & Zhou

^۲ Gardner

خلاقیت دانش‌آموزان مؤثر می‌باشد. دزیویوز و رابسون (۲۰۱۴) که نشان دادند مداخلات توانست اصالت و سیالی تفکر و خلاقیت را به طور معناداری در کودکان رشد دهد. لیلارد (۲۰۱۲) که در بررسی تأثیر روش آموزشی مونته‌سوری بر تفکر خلاق؛ دریافت که روش آموزش مونته‌سوری بر سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی مؤثر است. مورات تکین (۲۰۱۰) که در بررسی تأثیر ورزش و بازی بر خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی نشان داد که دانش‌آموزان دختر و پسر که ورزش می‌کردند نسبت به دانش‌آموزانی که ورزش نمی‌کردند از خلاقیت بالاتری بودند. بوگنار و ابراکوید (۲۰۰۹) که در بررسی خلاقیت در آموزش بر روی دانش‌آموزان دوم دبیرستان کرواسی نشان داد تجارب قبلی دانش‌آموزان بر خلاقیت آن‌ها تأثیر دارد. همخوانی دارد.

منابع

- اسلامیه، فاطمه (۱۳۹۰). **خلاقیت کودک خود را در مسیر درست قرار دهید**. روزنامه شرق. شماره ۱۴۵۸. بهمن ۱۳۹۰.
- امینیان، لیل؛ مظاهری، ساناز (۱۳۹۵). **اسرار خلاقیت**. تهران: انتشارات آوای نور.
- پاکیزه، علی (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر شیوه آموزشی تلفیقی هنر بر خلاقیت و یادگیری دانش‌آموزان پسر سال اول دبستان»، **فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش پزشکی**، سال ۶(۲)، صص ۵۲-۶۰.
- پیرخانفی، علیرضا (۱۳۷۹). **بررسی رابطه هوشی و خلاقیت در بین دانش‌آموزان پسر مقطع دوم نظری شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد**. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
- ترکاشوندی، پروین (۱۳۹۴). **بررسی تأثیر دوره پیش‌دبستانی بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهر کنگاور در سال تحصیلی ۹۳-۹۴**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- تبریزی، غلامرضا؛ وطنخواه، مرضیه (۱۳۸۷). **پرورش هوش و خلاقیت کودکان**. مشهد: انتشارات صیانت.
- حسینی، افضل‌السادات (۱۳۷۶). **تحلیل ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن**، پایان‌نامه دکتری تربیت مدرس.
- حسینی، افضل‌السادات (۱۳۸۸). **یادگیری خلاق کلاس خلاق**. تهران: انتشارات مدرسه.
- رأس، آلن (۱۳۷۵). **روانشناسی شخصیت (نظریه‌ها و مفاهیم)** (ترجمه: سیاوش جمالقر). تهران: روان.
- رکنی، ماندانا، زاده محمدی، علی، نوابی نژاد، شکوه (۱۳۹۴). **بررسی اثربخشی نقاشی درمانی بر خلاقیت و رشد اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ ساله**، **فصلنامه‌ی علمی پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی**، دوره ۵، شماره ۳، زمستان ۹۴، صص ۱۷۳-۱۹۶.

سلطانی امرآبادی، مرضیه (۱۳۸۱). **بررسی رابطه بین خلاقیت و شیوه‌های مقابله با استرس در دانش آموزان دوره متوسطه شهر اصفهان**. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

سیف، علی اکبر (۱۳۹۰). **روانشناسی پرورشی نوین**. تهران: انتشارات دوران.

شعاع کاظمی، مهرانگیز (۱۳۸۶). راههای پرورش خلاقیت. **مجله معرفت**. شماره ۹۲. صص ۱۹-۲۴

کشاوری، نیلوفر (۱۳۹۴). **انعطاف پذیری: یک عنصر حیاتی در خلاقیت**. تهران: انتشارات هنر مدرسه.

گنجی، کامران، نیوشا، بهشته و هدایتی، فاطمه (۱۳۹۱). تأثیر آموزش خلاقیت به مادران بر افزایش خلاقیت

کودکان پیش دبستانی، **فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی**، شماره ۲، صص ۷۲-۷۸

Afida Ayob, Aini Hussain & Rosadah Abdul (2013). A Review of Research on Creative Teachers in Higher Education. *International Education Studies*. Vol 6. No 6. PP: 67-73.

Bognar, B. and Ibrakovic, V. (2009). Creativity in Teaching Plant Production. *Educational of living journal of living theories*, 2(2): 232-256

Charsky, D. & Ressler, W. (2011). Games are made for fun: Lessons on the effects of concept maps in the classroom use of computer games. *Computers & Education*, 56 (3): 604-615.

Dziedziewicz, D. Gajda, J & Karwowski, M. (2014). Developing Children's Intercultural Competence and Creativity. *Thinking Skills and Creativity*. 1- 34.

Shalley, Christina E., Zhou, Jing (2008). *handbook of Organizational Creativity*, Lawrence Erlbaum Associates.

Tekin, M. & Gullu, M. (2010). Examined of creativity level of primary school student who make sports and do not make sports. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 3351-3357.